

स्नातकोत्तरपरीक्षापाठ्यक्रमः
POST GRADUATE EXAMINATION SYLLABUS
आचार्य - फलितज्योतिषम्
ACHARYA – FALITJYOTISHAM
(Programme Code – AC-FJY)
C.B.C.S.

विकल्पाधारितक्रेडिटप्रणाली
2022-2023

(ज्योतिष-ज्योतिर्विज्ञानविभागः)
वेद-वेदाङ्ग-साहित्यसङ्कायः
Faculty of Ved Vedang Evam Sahitya

महर्षिपाणिनिसंस्कृतवैदिकविश्वविद्यालयः
MAHARSHI PANINI SANSKRIT EVAM VEDIC VISHWAVIDYALAYA

देवासमार्गः, उज्जयिनी (मध्यप्रदेशः) भारतम्, पिन - 456010, दूरभाषः - (0734) 2526044

Email:- regpsvmp@rediffmail.com, Website:- www.mpsvv.ac.in

विभागाध्यक्ष
ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

महर्षिपाणिनिसंस्कृतवैदिकविश्वविद्यालयः, उज्जयिनी (म.प्र.)

स्नातकोत्तरपरीक्षापाठ्यक्रमः

आचार्य - फलितज्योतिषम्

(Programme Code – AC-FJY)

(सी.बी.सी.एस.)

नियमावली

1. पाठ्यक्रमस्वरूपम्-

अयं द्विवार्षिकः पाठ्यक्रमः चतुर्षु सत्रार्धेषु विभक्तो भविष्यति। पाठ्यक्रमेऽस्मिन् प्रतिसत्रार्द्धे षट् पत्राणि भविष्यन्ति। तेषु चत्वारि प्रश्नपत्राणि मूलविषयसम्बद्धानि अनिवार्याणि सन्ति। पञ्चमं पत्रं वैकल्पिकं (CBCS) विद्यते। यत्र त्रयविषयाः विकल्पत्वेन प्रदत्ताः सन्ति। तत्र छात्राः स्वेच्छया किमप्येकं पत्रं चित्वा अध्येतुं शक्नुवन्ति। षष्ठं प्रश्नपत्रं सम्प्रेषणकौशलस्य समूहचर्चायाश्च कृते निर्धारितं विद्यते। तृतीयसत्रार्धे षष्ठे प्रश्नपत्रे परियोजनाकार्यं विकल्पेन गृहीतुं शक्यते। तत्र परियोजनाकार्ये अनुवादः पाण्डुलिपिसम्पादनं प्रशिक्षणकार्यं सर्वेक्षणं कार्यस्थलप्रशिक्षणं वा कर्तुं शक्यते। चतुर्थसत्रार्द्धे षष्ठे प्रश्नपत्रे लघुशोधप्रबन्धलेखनं विकल्पेन स्वीकर्तुं शक्यते। पाठ्यक्रमे प्रतिपत्रं पूर्णाङ्काः शताङ्काः(100) निर्धारिताः। तेषु चत्वारिंशदङ्कानाम्(40) आन्तरिकं मूल्याङ्कनं भविष्यति। एवञ्च षष्टि(60) अङ्कानां बाह्यपरीक्षा(सैद्धान्तिकपरीक्षा) भविष्यति।

2- प्रवेशनियमाः-

आचार्यसिद्धान्तज्योतिषपरीक्षायां वक्ष्यमाणपरीक्षोत्तीर्णः प्रवेशमर्हति

1. विश्वविद्यालयानुदानायोगनवदेहलीद्वारा प्राप्तमान्यताकविश्वविद्यालयस्य बी.ए.(संस्कृत)/ शास्त्रिपरीक्षोत्तीर्णः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णो वा आचार्यसिद्धान्तज्योतिषपरीक्षायां प्रवेष्टुमर्हति।
2. स्नातकस्तरे येन संस्कृतं नाधीतम् आचार्यसिद्धान्तज्योतिषकक्षायां प्रवेशमिच्छति चेत् तस्य कृते संस्कृतसम्भाषणपत्रोपाधिपाठ्यक्रमः अनिवार्यः भविष्यति। सम्भाषणपाठ्यक्रमोऽयं वार्षिकः।
3. आचार्यसिद्धान्तज्योतिष पाठ्यक्रमेण सह एषोऽपि पठितव्यो भविष्यति। संस्कृतसम्भाषणपत्रोपाधिपाठ्यक्रमे उत्तीर्णता आवश्यकी।

3. परीक्षायोजना-

1. आचार्यसिद्धान्तज्योतिषपरीक्षायाः माध्यमः संस्कृतभाषा भविष्यति।

4. प्रश्नपत्रनिर्माणयोजना -

निम्नानुसारं त्रिविधाः प्रश्नाः भविष्यन्ति। तत्र प्रत्येकप्रश्ने एको विकल्पोऽनिवार्यः।

क्रमः	प्रश्नप्रकारः	प्रश्नसंख्या	अंकः	योगः
1	बहुविकल्पीयाप्रश्नाः	5	1	5
2	लघूत्तरीयप्रश्नाः	5	3	15
3	दीर्घोत्तरीयप्रश्नाः	5	8	40
4	आन्तरिकमूल्याङ्कनम्	1	1	40
5	योग	.....	.....	100

विभागाध्यक्ष

ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

5. ग्रेडिंगपद्धति: श्रेणीनिर्धारणञ्च-

आचार्य-फलितज्योतिषपरीक्षायां परीक्षाफलप्रकाशने ग्रेडिंगपद्धते: अनुसरणं करिष्यते। चतुर्णामिव सत्रार्थानां परिणामानामाधारेण श्रेणीनिर्धारणं भविष्यति ।

ELIGIBILITY FOR EXAMINATION:

CONVERSION OF MARKS INTO GRADE AND GRADE POINT			
Latter Grade	Grade Points	Description	Range of Marks (%)
O	10	Outstanding	90 - 100
A+	9	Excellent	80 - 89
A	8	Very Good	70 - 79
B+	7	Good	60 - 69
B	6	Above Average	50 - 59
C	5	Average	40 - 49
P	4	Pass	35 - 39
F	0	Fail	0 - 34
Ab	0	Absent	Absent

Division	Criterion
First Division with Distinction	The candidate has earned minimum number of credits required for the award of the degree in first attempt with CGPA of 8.00 or above.
First Division	The candidate has earned minimum number of credits required for the award of the degree with CGPA of 6.50 or above.
Second Division	The candidate has earned minimum number of credits required for the award of the degree with CGPA of 5.00 or above but less than 6.50 .
Pass Division	The candidate has earned minimum number of credits required for the award of the degree with CGPA of 4.00 or above but less than 5.00

Equivalent Percentage- CGPAX10

The Maximum Marks per paper is fixed at 100

(If it is less or more than 100, convert it into 100 for grading)

विभागाध्यक्ष

ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

Cumulative Grade Point Average

Based on the grades obtained in all the subjects registered for by a student, his or her cumulative Grade point Average Semester Grade Point Average (SGPA), Yearly Grade point average (YGPA), and Cumulative Grade Point Average (CGPA) is calculated as follows:

$$\text{SGPA/YGPA/CGPA} = \frac{\sum (\text{No. of credits} * \text{Grade Point})}{\sum \text{No. of Credits}}$$

SGPA/YGPA/CGPA is rounded off to the decimal Place.

ELIGIBILITY FOR EXAMINATION:

CONVERSION OF MARKS INTO GRADE AND GRADE POINT			
Latter Grade	Grade Points	Description	Range of Marks (%)
O	10	Outstanding	90 - 100
A+	9	Excellent	80 - 89
A	8	Very Good	70 - 79
B+	7	Good	60 - 69
B	6	Above Average	50 - 59
C	5	Average	40 - 49
P	4	Pass	35 - 39
F	0	Fail	0 - 34
Ab	0	Absent	Absent

विभागाध्यक्ष
ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
राजौन (म.प्र.)

स्नातकोत्तरपरीक्षा पाठ्यक्रमः
 आचार्यफलितज्योतिषम्
 (Programme Code – AC-FJY)
 (सी.बी.सी.एस.)
 परीक्षा-योजना
 प्रथमसत्रार्द्धः

विषयकूटः	पाठ्यक्रम-कूटः	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	पाठ्यक्रमस्य क्रेडिटमानम्	प्रतिसप्ताह-अध्ययनहोरा	बाह्य परीक्षा	आन्तरिक-मूल्यांकनम्	पूर्णांकः
VVFJ101	CC 1	सिद्धान्तशास्त्रम्	05	5Hrs	60	40	100
VVFJ102	CC 2	कुण्डलीविधानम्	05	5Hrs	60	40	100
VVFJ103	CC 3	संहिताशास्त्रम्	05	5Hrs	60	40	100
VVFJ104	CC 4	स्वशास्त्रस्येतिहासः निबन्धाश्च	05	5Hrs	60	40	100
VVNY10 1	EC नव्यव्याकरण म्	लघुशब्देन्दुशेखरः	05	5Hrs	60	40	100
VVSY10 4	EC शुक्लयजुर्वेदः	शुक्लयजुर्वेदः					
VVSS10 1	EC साहित्यम्	काव्यप्रकाशः					
	CS(I)	सम्प्रेषणकौशलः (Communication skills)	03	3Hrs	----- ----- ---	60	60
	GD(I)	समूहचर्चा (प्रायोगिकम्) (GROUP DISCUSSION)	02	2Hrs	----- ----- ---	40	40
		योगाङ्काः	30	30			600

Note-

CORE COURSE (CC),
 ELECTIVE COURSE (EC) ,
 Communication skills (CS),
 GROUP DISCUSSION (GD)

1. विषयसमूहः CC1, CC2, CC3, CC4, अनिवार्यः वर्तन्ते
2. विषयसमूहः EC, अत्र स्वेच्छया कश्चिदेको विषयः स्वीकर्तव्यः।
3. संचारकौशलः (कम्यूनिकेशनस्किल्स) तथा सामूहिकपरिचर्चा (ग्रुप डिस्कशन) सर्वेषां कृते अनिवार्यम्।

 विभागाध्यक्ष
 ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
 महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
 उज्जैन (म.प्र.)

3. संचारकौशल: (कम्यूनिकेशनस्किल्स) तथा सामूहिकपरिचर्चा (ग्रुप डिस्कशन) सर्वेषां कृते अनिवार्यम्।

स्नातकोत्तरापाधिपाठ्यक्रमः (विकल्पाधारितक्रेडिटपद्धतिः) C.B.C.S आचार्य-फलितज्योतिषम् (Programme Code – AC-FJY) प्रथमसत्रार्द्धः			
भाग-अ परिचयः			
1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः- CC1	विषयकूटः - VVFJ-101	सत्रम्- 2022-2023
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	सिद्धान्तशास्त्रम् प्रथमप्रश्नपत्रम् -	
3.	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (कोर कोर्स/ इलेक्टिव)	मुख्यविषयः (Core Course)	
4.	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (If any)	विश्वविद्यालयानुदानायोग-नवदेहलीद्वारा प्राप्तमान्यताविश्वविद्यालयस्य संस्थानस्य वास्नातकपरीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णाः वा प्रवेष्टुमर्हाः।	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning Outcomes (CLO)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ छात्राः सिद्धान्तज्योतिषस्य परिचयं ज्ञास्यन्ते। ➤ कालपरिभाषा, अहर्गणं, ग्रहयुति-स्पष्टादिविषये ज्ञातुं सक्षमाः भविष्यन्ति। ➤ दिग्देशकालादि निर्णये कुशलाः भविष्यन्ति। 	
6.	क्रेडिटमानम्	5 क्रेडिट	
7.	पूर्णांकाः-	अधिकतमाङ्काः- 100	न्यूनतमोत्तीर्णांकाः-35
भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं पञ्चकालांशाः)			
संपूर्णव्याख्यानकालः षष्टिहोरात्मकः (60)			
एककः	विषयः		अङ्काः
01	मध्यमाधिकारः		12
02	स्पष्टाधिकारः आदितः 33 श्लोकपर्यन्तम्		12
03	स्पष्टाधिकारः 34 श्लोकतः समाप्तिपर्यन्तम्		12
04	त्रिप्रश्नाधिकारः		12
05	सूर्यग्रहणचन्द्रग्रहणौ अधिकारः		12
भाग स- अनुशासिताध्ययनसंसाधनानि			

विभागाध्यक्ष
 ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
 महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
 राज्जैन (म.प्र.)

पाठ्यपुस्तकानि, संदर्भग्रंथाः, अन्यसंसाधनानि

अनुशासित सहायकपुस्तकानि/ग्रंथाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-
1.सूर्यसिद्धान्तः, (कपिलेश्वरशास्त्री) चौखम्भा सुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी, 221001

साहाय्यग्रन्थः -

सूर्यसिद्धान्तः, (प्रो. रामचन्द्र पाण्डेयः) चौखम्भा सुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी, 2210
प्राप्तिस्थानम् - चौखम्बाविद्याभवन, वाराणसी, उ.प्र.

अनुशासित-समकक्षः-ऑनलाईन-पाठ्यक्रमः-

- 1- Sanskrit.inira.fr/
2. learnsanskrit.cc/index
- 3.sanskrit.samskrutam.com
- 4.swayam.gov.in

भाग- द अनुशासितमूल्याङ्कनविधिः

पूर्णाङ्काः 100

सतत-व्यापकमूल्यांकनाङ्काः (CCE): 40

विश्वविद्यालयीय परीक्षा(UE):60

समयः: 03:00घण्टात्मकम्

आन्तरिकमूल्यांकनम् सततव्यापकमूल्यांकनम् (CCE):	Assignment/प्रस्तुतिकरणम्/	पूर्णाङ्कः:40
आकलनम् : विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभाग अ -पञ्चबहूविकल्पीयाः	5×1=5
	अनुभाग ब -पञ्चलघूत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंद्विंशतशब्दाः) (200)	5×3=15
	अनुभाग स -पञ्चदीर्घोत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंपञ्चशतशब्दाः) (500)	5×8=40 पूर्णाङ्काः:-60
	योगः	100

निभागाध्यक्ष
ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

स्नातकोत्तरोपाधिपाठ्यक्रमः (विकल्पाधारितक्रेडिटपद्धतिः) C.B.C.S आचार्यफलितज्योतिषम् (Programme Code – AC-FJY) प्रथमसत्रार्द्धः भाग-अ परिचयः			
1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः- CC2	विषयकूटः - VVFJ-102	सत्रम्- 2022-2023
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	कुण्डलीविधानम् द्वितीयप्रश्नपत्रम् -	
3.	पाठ्यक्रमस्यप्रकारः (कोर कोर्स/ इलेक्टिव)	मुख्यविषयः:(Core Course)	
4.	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (If any)	विश्वविद्यालयानुदानायोग-नवदेहलीद्वारा प्राप्तमान्यताविश्वविद्यालयस्य संस्थानस्य वास्नातकपरीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णाः वा प्रवेष्टुमर्हाः।	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning Outcomes (CLO))	<ul style="list-style-type: none"> ➤ छात्राः पञ्चाङ्गस्य अङ्गानां परिचयञ्च ज्ञास्यन्ते। ➤ विविधसंवत्सराणां नामानि राशीनां विषये ज्ञातुं सक्षमाः भविष्यन्ति। ➤ लम्नानयने, अक्षांशसाधने, जन्माङ्गचक्रमित्यादिनिर्माणे कुशलाः भविष्यन्ति। 	
6.	क्रेडिटमानम्	5 क्रेडिट	
7.	पूर्णांकाः-	अधिकतमाङ्काः- 100	न्यूनतमोत्तीर्णांकाः-35
भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं पञ्चकालांशाः)			
संपूर्णव्याख्यानकालः षष्टिहोरात्मकः (60)			
एककः	विषयः		अङ्काः
01	<ul style="list-style-type: none"> ● पञ्चाङ्गपरिचयः (तिथि-वार-नक्षत्र-योग-करणानि च) ● ग्रहपरिचयः राशिपरिचयश्च 		12
02	पञ्चाङ्ग व्यवहारः- सम्बत्सराणि -सृष्ट्यादि-मन्वादि- युधिष्ठिर-कलि-महावीर-निर्वाण-बौद्ध- विक्रम- शालिवाहन-मिस्रचीन- ग्रीक- - जूलियन- ग्रेगोरियन- पारसी- हिजरी आदीना कालव्यवहारः ग्रह- राशिमासादीनां च भाषान्तरनामानि (हिंदी- अंग्रेजी- उर्दू आदीनि) पञ्चाङ्गसङ्केताक्षराणि, पञ्चाङ्ग परिवर्तनं - वर्षेशादिविचारः		12
03	ग्रहचालनम्, इष्टकालानयनम्, ग्रहस्पष्टीकरणम्, भयातभभोगसाधनम्, चन्द्रस्पष्टीकरणम्		12
04	अयनांश, चरखण्डानयनम्, लङ्कोदयमान, स्वोदयमान, लम्नानयनम्, नतसाधनम्, दशमलम्नानयनम्, ससन्धिद्वादशभावासाधनम्, जन्माङ्गचक्रम्, राशिचक्रम्, चलितचक्रविचारः, विशोपकबलानयनम्		12

विभागाध्यक्ष
 ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
 महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
 उज्जैन (म.प्र.)

05	वर्गविचार-दशाविचारश्च सप्तवर्गः(गृह-होरा-द्रेष्काण-नवमांश-द्वादशांश-त्रिंशांश-सप्तमांशश्च) विशोत्तरीमहादशा, अन्तर्दशा, प्रत्यन्तर्दशा, अष्टोत्तरी, योगिनीदशा च	12
भाग स- अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि		
पाठ्यपुस्तकानि, संदर्भग्रंथाः, अन्यसंसाधनानि		
अनुशंसित सहायकपुस्तकानि/ग्रंथाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-		
<ol style="list-style-type: none"> 1. भारतीयकुण्डलीविज्ञानम्,(मीठालाल हिम्मतराम ओझा) देवर्षिप्रकाशनम्, डी. 3/40, मीरघाट, वाराणसी, 221001 2. भारतीयज्योतिषम्, शङ्करबालकृष्णदीक्षितः, हिन्दी ग्रन्थ अकादमी, लखनऊ, (उ.प्र.)। 3. भारतीयज्योतिषम्, नेमिचन्द्रशास्त्री, भारतीयज्ञानपीठप्रकाशनम्, नई दिल्ली । 		
अनुशंसित-समकक्षः-ऑनलाईन-पाठ्यक्रमः-		
<ol style="list-style-type: none"> 1- Sanskrit.inira.fr/ 2. learnsanskrit.cc/index 3. sanskrit.samskrutam.com 4. swayam.gov.in 		
भाग- द अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः		
पूर्णाङ्काः	100	
सतत-व्यापकमूल्यांकनाङ्काः (CCE):	40	
विश्वविद्यालयीय परीक्षा (UE) :	60	
समयः:	03:00 घण्टात्मकम्	
आन्तरिकमूल्यांकनम् सततव्यापकमूल्यांकनम् (CCE):	Assignment/प्रस्तुतिकरणम्	पूर्णाङ्काः-40
आकलनम् : विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभाग अ –पञ्चबहूविकल्पीयाः	5×1=5
	अनुभाग ब –पञ्चलघूत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंद्विशतशब्दाः) (200)	5×3=15
	अनुभाग स –पञ्चदीर्घोत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंपञ्चशतशब्दाः) (500)	5×8=40 पूर्णाङ्काः-60
	योगः	100

विभागाध्यक्ष
ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

स्नातकोत्तरोपाधिपाठ्यक्रमः (विकल्पाधारितक्रेडिटपद्धतिः) C.B.C.S आचार्य-फलितज्योतिषम् (Programme Code – AC-FJY) प्रथमसत्रार्द्धः			
भाग-अ परिचयः			
1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः-CC3	विषयकूटः - VVFJ-103	सत्रम्- 2022-2023
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	संहिताशास्त्रम्, तृतीयप्रश्नपत्रम् -	
3.	पाठ्यक्रमस्यप्रकारः (कोर कोर्स/ इलेक्टिव)	मुख्यविषयः:(Core Course)	
4.	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (If any)	विश्वविद्यालयानुदानायोग-नवदेहलीद्वारा प्राप्तमान्यताविश्वविद्यालयस्य संस्थानस्य वास्नातकपरीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णाः वा प्रवेष्टुमर्हाः।	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning Outcomes (CLO))	<ul style="list-style-type: none"> ➤ छात्राः संहिताज्योतिषस्य परिचयं ज्ञास्यन्ते। ➤ दैवज्ञलक्षणान् ज्ञातुं सक्षमाः भविष्यन्ति। ➤ ग्रहाणामाचारमनुसृत्य फलकथने कुशलाः भविष्यन्ति। ➤ मेघगर्भनिर्धारणं, वृष्ट्यादिफलकथने निपुणाः भविष्यन्ति। 	
6.	क्रेडिटमानम्	5 क्रेडिट	
7.	पूर्णांकाः-	अधिकतमाङ्काः- 100	न्यूनतमोत्तीर्णांकाः-35
भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं पञ्चकालांशाः) संपूर्णव्याख्यानकालः षष्टिहोरात्मकः (60)			
एककः	विषयः		अङ्काः
01	अ.01 शास्त्रोपनयनाध्यायः, अ.02 सांवत्सरसूत्राध्यायः, 03 आदित्यचाराध्यायः, 04 चन्द्रचाराध्यायः		12
02	05 राहुचाराध्यायः, 06 भौमचाराध्यायः, 07 बुधचाराध्यायः, 08 बृहस्पतिचाराध्यायः		12
03	09 शुक्रचाराध्यायः, 10 शनिचाराध्यायः, 11 केतुचाराध्यायः, 14 नक्षत्रकूर्माध्यायः		12
04	15 नक्षत्रव्यूहाध्यायः, 16 ग्रहभक्तयोगाध्यायः, 17 ग्रहयुद्धाध्यायः, 19 ग्रहवर्षफलाध्यायः		12
05	21 गर्भलक्षणाध्यायः, 22 गर्भधारणाध्यायः, 23 प्रवर्षणाध्यायः, 24 रोहिणीयोगाध्यायः, 25 स्वातीयोगाध्यायः, 26 आषाढीयोगाध्यायः, 28 सद्योवर्षणाध्यायः		12

 विभागाध्यक्ष
 ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
 महर्षि ऋषिणि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
 उज्जैन (म.प्र.)

भाग स- अनुशासिताध्ययनसंसाधनानि		
पाठ्यपुस्तकानि, संदर्भग्रंथाः, अन्यसंसाधनानि		
अनुशासित सहायकपुस्तकानि/ग्रंथाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री- सन्दर्भग्रन्थः - 1. बृहत्संहिता, अच्युतानन्द झा, चौखम्भासुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी, 2210011 साहाय्यग्रन्थाः - 1. बृहज्जातकम्, चौखम्भासुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी, 2210011		
अनुशासित-समकक्षः-ऑनलाईन-पाठ्यक्रमः- 1- Sanskrit.inira.fr/ 2. learnsanskrit.cc/index 3.sanskrit.samskrutam.com 4.swayam.gov.in		
भाग- द अनुशासितमूल्याङ्कनविधिः		
पूर्णाङ्काः	100	
सतत-व्यापकमूल्यांकनङ्काः(CCE):	40	
विश्वविद्यालयीय परीक्षा(UE):	60	
समयः:	03:00घण्टात्मकम्	
आन्तरिकमूल्यांकनम् सततव्यापकमूल्यांकनम् (CCE):	Assignment/प्रस्तुतिकरणम्	पूर्णाङ्काः-40
आकलनम् : विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभाग अ –पञ्चबहूविकल्पीयाः	5×1=5
	अनुभाग ब –पञ्चलघूत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकं द्विशतशब्दाः) (200)	5×3=15
	अनुभाग स –पञ्चदीर्घोत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकं पञ्चशतशब्दाः) (500)	5×8=40 पूर्णाङ्काः-60
	योगः	100

विभागाध्यक्ष
ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
वाराणसी

स्नातकोत्तरोपाधिपाठ्यक्रमः (विकल्पाधारितक्रेडिटपद्धतिः) C.B.C.S आचार्य- फलितज्योतिषम् (Programme Code – AC-FJY) प्रथमसत्रार्द्धः			
भाग-अ परिचयः			
1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः-CC4	विषयकूटः - VVFJ-104	सत्रम्- 2022-2023
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	विषयः - स्वशास्त्रस्येतिहासः निबन्धाश्च, चतुर्थप्रश्नपत्रम् -	
3.	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (कोर कोर्स/ इलेक्टिव)	मुख्यविषयः:(Core Course)	
4.	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (If any)	विश्वविद्यालयानुदानायोग-नवदेहलीद्वारा प्राप्तमान्यताविश्वविद्यालयस्य संस्थानस्य वास्नातकपरीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णाः वा प्रवेष्टुमर्हाः।	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning Outcomes (CLO)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ छात्राः ज्योतिषशास्त्रस्याचार्याणां परिचयं ज्ञास्यन्ते। ➤ वेदाङ्ग-पुराण-महाभारतादिषु ग्रन्थेषु वर्णितं ज्योतिषस्य स्वरूपं ज्ञास्यन्ते। ➤ ज्योतिषशास्त्रे निबन्धलेखने कुशलाः भविष्यन्ति। 	
6.	क्रेडिटमानम्	5 क्रेडिट	
7.	पूर्णांकाः-	अधिकतमाङ्काः- 100	न्यूनतमोत्तीर्णांकाः-35
भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं पञ्चकालांशाः) संपूर्णव्याख्यानकालः षष्टिहोरात्मकः (60)			
एककः	विषयः		अङ्काः
01	ज्योतिषशास्त्रस्योद्भवः विकासश्च		12
02	वेदपुराणमहाभारतादिषु ज्योतिषम्		12
03	वेदाङ्गज्योतिषम्		12
04	विशिष्टज्योतिर्विदां तेषां ग्रन्थानां च परिचयः (वराहमिहिरः, लगधः, आर्यभटः, भास्कराचार्यः, ब्रह्मगुप्तः, भोजदेवः, केशवदैवज्ञः, गणेशदैवज्ञः, कल्याणवर्मा, कालिदासः, वैद्यनाथः, नीलकण्ठाचार्यः,)		12
05	ज्योतिषशास्त्रीयनिबन्धाः		12

विभागाध्यक्ष
ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

भाग स- अनुशासिताध्ययनसंसाधनानि

पाठ्यपुस्तकानि, संदर्भग्रंथाः, अन्यसंसाधनानि

अनुशासित सहायकपुस्तकानि/ग्रंथाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-

सन्दर्भग्रन्थः -

1. ज्योतिषशास्त्रस्येतिहासः, (लोकमणिदाहालः) चौखम्भासुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी।

साहाय्यग्रन्थाः -

1. भारतीयज्योतिषम्, (शङ्करबालकृष्णदीक्षितः) उत्तरप्रदेशहिन्दीसंस्थानम्, लखनऊ।
2. ज्योतिर्निबन्धादर्शः, (डा.शत्रुघ्नत्रिपाठी) चौखम्भा सुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी, 221001।

अनुशासित-समकक्षः-ऑनलाईन-पाठ्यक्रमः-

- 1- Sanskrit.inira.fr/
2. learnsanskrit.cc/index
3. sanskrit.samskrutam.com
4. swayam.gov.in

भाग- द अनुशासितमूल्याङ्कनविधिः

पूर्णाङ्काः 100

सतत-व्यापकमूल्यांकनाङ्काः (CCE): 40

विश्वविद्यालयीय परीक्षा(UE):60

समयः: 03:00घण्टात्मकम्

आन्तरिकमूल्यांकनम् सततव्यापकमूल्यांकनम् (CCE):	Assignment/प्रस्तुतिकरणम्	पूर्णाङ्काः:-40
आकलनम् : विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभाग अ -पञ्चबहूविकल्पीयाः	5×1=5
	अनुभाग ब -पञ्चलघूत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंद्विशतशब्दाः) (200)	5×3=15
	अनुभाग स -पञ्चदीर्घोत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंपञ्चशतशब्दाः) (500)	5×8=40 पूर्णाङ्काः:-60
	योगः	100

विभागाध्यक्ष
ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

आचार्य-सत्रार्द्धपरीक्षापाठ्यक्रमः

(Programme Code – AC-FJY)

(नियमितच्छात्राणां कृते)

द्वितीयसत्रार्द्धः

2022-23

महर्षिपाणिनिसंस्कृतवैदिकविश्वविद्यालयः

देवासमार्गः, उज्जयिनी (म.प्र.) 456010, दूरभाषः- (0734) 2526044, दूरप्रैषः- (0734) 2524845
अणुसङ्केतः - regpsvtmp@rediffmail.com, अन्तर्जालपुटम्- www.mpsvujain.org

विभागाध्यक्ष
ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

स्नातकोत्तरपरीक्षा पाठ्यक्रमः
 आचार्यफलितज्योतिषम्
 (Programme Code – AC-FJY)
 (सी.बी.सी.एस.)
 परीक्षा-योजना
 द्वितीयसत्रार्द्धः

विषयकूटः	पाठ्यक्रम-कूटः	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	पाठ्यक्रमस्य क्रेडिटमानम्	प्रतिसप्ताह-अध्ययनहोरा	बाह्य परीक्षा	आन्तरिक-मूल्यांकनम्	पूर्णांकः
VVVFJ201	CC 1	सिद्धान्तशास्त्रम्	05	5Hrs	60	40	100
VVVFJ202	CC 2	फलितविधानम्	05	5Hrs	60	40	100
VVVFJ203	CC 3	वास्तुशास्त्रम्	05	5Hrs	60	40	100
VVVFJ204	CC 4	संहिताशास्त्रम्	05	5Hrs	60	40	100
VVNY201	EC नव्यव्याकरणम्	लघुशब्देन्दुशेखरः	05	5Hrs	60	40	100
VVSY204	EC शुक्लयजुर्वेदः	शुक्लयजुर्वेदः					
VVSS201	EC साहित्यम्	काव्यप्रकाशः					
	CS(I)	सम्प्रेषणकौशलः (Communication skills)	03	3Hrs	-----	60	60
	GD(I)	समूहचर्चा (प्रायोगिकम्) (GROUP DISCUSSION)	02	2Hrs	-----	40	40
		योगाङ्काः	30	30			600

Note-

CORE COURSE (CC),
 ELECTIVE COURSE (EC),
 Communication skills (CS),
 GROUP DISCUSSION (GD)

1. विषयसमूहः CC1, CC2, CC3, CC4, अनिवार्यः वर्तन्ते
2. विषयसमूहः EC, अत्र स्वेच्छया कश्चिदेको विषयः स्वीकर्तव्यः।
3. संचारकौशलः (कम्यूनिकेशनस्किल्स) तथा सामूहिकपरिचर्चा (ग्रुप डिस्कशन) सर्वेषां कृते अनिवार्यम्।

विभागाध्यक्ष
 ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
 महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
 उज्जैन (म.प्र.)

स्नातकोत्तरोपाधिपाठ्यक्रमः
(विकल्पाधारितक्रेडिटपद्धतिः)
C.B.C.S
आचार्य-फलितज्योतिषम्
(Programme Code – AC-FJY)
द्वितीयसत्रार्द्धः

भाग-अ परिचयः

1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः-CC1	विषयकूटः - VVFJ-201	सत्रम्- 2022-2023
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	सिद्धान्तशास्त्रम् (प्रथमप्रश्नपत्रम्)	
3.	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (कोर कोर्स/ इलेक्टिव)	मुख्यविषयः:(Core Course)	
4.	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (If any)	विश्वविद्यालयानुदानायोग-नवदेहलीद्वारा प्राप्तमान्यताविश्वविद्यालयस्य संस्थानस्य वास्नातकपरीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णाः वा प्रवेष्टुमर्हाः।	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning Outcomes (CLO))	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ग्रहाणां युति, गत्यादिभेदान् ज्ञास्यन्ति। ➤ भूगोलस्य सैद्धान्तिकपक्षस्य ज्ञानं कर्तुं सक्षमाः भविष्यन्ति। ➤ विविधकालमानानि साधने निपुणाः भविष्यन्ति। 	
6.	क्रेडिटमानम्	5 क्रेडिट	
7.	पूर्णांकाः-	अधिकतमाङ्काः- 100	न्यूनतमोत्तीर्णांकाः-35

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु

व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं पञ्चकालांशाः)
संपूर्णव्याख्यानकालः षष्टिहोरात्मकः (60)

एककः	विषयः	अङ्काः
01	छेदकाधिकारः ग्रहयुत्यधिकारश्च	12
02	नक्षत्रग्रहयुत्यधिकारः उदयास्ताधिकारश्च	12
03	शृङ्गोनत्यधिकारः पाताधिकारश्च	12
04	भूगोलाध्यायः	12
05	ज्योतिषोपनिष्वानाध्यायौ	12

भाग स- अनुशासिताध्ययनसंसाधनानि

पाठ्यपुस्तकानि, संदर्भग्रंथाः, अन्यसंसाधनानि

अनुशासित सहायकपुस्तकानि/ग्रंथाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-

1.सूर्यसिद्धान्तः, कपिलेश्वरशास्त्री, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी, 2210011

साहाय्यग्रन्थाः -

1. सूर्यसिद्धान्तः, प्रो. रामचन्द्र पाण्डेयः, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी, 2210011.

विभागाध्यक्ष
ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

अनुशासित-समकक्ष:-ऑनलाईन-पाठ्यक्रम:-

1- Sanskrit.inira.fr/

2. learnsanskrit.cc/index

3.sanskrit.samskrutam.com

4.swayam.gov.in

भाग- द अनुशासितमूल्याङ्कनविधि:

पूर्णाङ्काः 100

सतत-व्यापकमूल्यांकनाङ्काः(CCE): 40

विश्वविद्यालयीय परीक्षा(UE):60

समयः: 03:00घण्टात्मकम्

आन्तरिकमूल्यांकनम् सततव्यापकमूल्यांकनम् (CCE):	Assignment/प्रस्तुतिकरणम्	पूर्णाङ्काः:-40
आकलनम् : विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभाग अ –पञ्चबहूविकल्पीयाः	5×1=5
	अनुभाग ब –पञ्चलघूत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंद्विशतशब्दाः) (200)	5×3=15
	अनुभाग स –पञ्चदीर्घोत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंपञ्चशतशब्दाः) (500)	5×8=40 पूर्णाङ्काः:-60
	योगः	100

विभागाध्यक्ष
उद्योगिक एवं उद्योगविज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

स्नातकोत्तरोपाधिपाठ्यक्रमः
(विकल्पाधारितक्रेडिटपद्धतिः)
C.B.C.S
आचार्य-फलितज्योतिषम्
(Programme Code – AC-FJY)
द्वितीयसत्रार्द्धः

भाग-अ परिचयः

1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः-CC2	विषयकूटः - VVFJ-202	सत्रम्- 2022-2023
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	फलितविधानम्, प्रश्नपत्रम् – द्वितीयम्	
3.	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (कोर कोर्स/ इलेक्टिव)	मुख्यविषयः:(Core Course)	
4.	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (If any)	विश्वविद्यालयानुदानायोग-नवदेहलीद्वारा प्राप्तमान्यताविश्वविद्यालयस्य संस्थानस्य वास्नातकपरीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णाः वा प्रवेष्टुमर्हाः।	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning Outcomes (CLO))	<ul style="list-style-type: none"> ➤ द्वादशभावानां परिचयं नामानि च ज्ञास्यन्ते। ➤ द्वादशभावजनितविषयाणां फलञ्च ज्ञातुं सक्षमाः भविष्यन्ति। ➤ जन्माङ्गाधारेण फलकथने निपुणाः भविष्यन्ति। 	
6.	क्रेडिटमानम्	5 क्रेडिट	
7.	पूर्णाङ्काः-	अधिकतमाङ्काः- 100	न्यूनतमोत्तीर्णाङ्काः-35

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु

व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं पञ्चकालांशाः)
संपूर्णव्याख्यानकालः षष्टिहोरात्मकः (60)

एककः	विषयः	अङ्काः
01	भावकुतूहले आदितः चतुर्थाध्यायपर्यन्तम्	12
02	पञ्चमाध्यायतः सप्तमाध्यायपर्यन्तम्	12
03	अष्टमाध्यायतः दशमाध्यायपर्यन्तम्	12
04	एकादशाध्यायतः द्वादशाध्यायपर्यन्तम्	12
05	त्रयोदशाध्यायतः ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्तम्	12

भाग स- अनुशासिताध्ययनसंसाधनानि

पाठ्यपुस्तकानि, संदर्भग्रंथाः, अन्यसंसाधनानि

अनुशासित सहायकपुस्तकानि/ग्रंथाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-
सन्दर्भग्रन्थः – भावकुतूहलम्, जीवनाथः, चौखम्भासुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी, 221001

विभागाध्यक्ष
ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

अनुशंसित-समकक्ष:-ऑनलाईन-पाठ्यक्रम:-

1- Sanskrit.inira.fr/

2. learnsanskrit.cc/index

3.sanskrit.samskrutam.com

4.swayam.gov.in

भाग- द अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि:

पूर्णाङ्काः 100

सतत-व्यापकमूल्यांकनाङ्काः(CCE): 40

विश्वविद्यालयीय परीक्षा(UE):60

समयः: 03:00घण्टात्मकम्

आन्तरिकमूल्यांकनम् सततव्यापकमूल्यांकनम् (CCE):	Assignment/प्रस्तुतिकरणम्	पूर्णाङ्काः:-40
आकलनम् : विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभाग अ –पञ्चबहुविकल्पीयाः	5×1=5
	अनुभाग ब –पञ्चलघुत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंद्विशतशब्दाः) (200)	5×3=15
	अनुभाग स –पञ्चदीर्घोत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंपञ्चशतशब्दाः) (500)	5×8=40 पूर्णाङ्काः:-60
	योगः	100

विभागाध्यक्ष

ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

स्नातकोत्तरोपाधिपाठ्यक्रमः
(विकल्पाधारितक्रेडिटपद्धतिः)

C.B.C.S

आचार्य-फलितज्योतिषम्

(Programme Code – AC-FJY)

द्वितीयसत्रार्द्धः

भाग-अ परिचयः

1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः-CC3	विषयकूटः - VVFJ-203	सत्रम्- 2022-2023
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	वास्तुशास्त्रम् (तृतीयप्रश्नपत्रम्)	
3.	पाठ्यक्रमस्यप्रकारः (कोर कोर्स/ इलेक्टिव)	मुख्यविषयः:(Core Course)	
4.	पूर्वपेक्षा (Pre-requisite) (If any)	विश्वविद्यालयानुदानायोग-नवदेहलीद्वारा प्राप्तमान्यताविश्वविद्यालयस्य संस्थानस्य वास्नातकपरीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णाः वा प्रवेष्टुमर्हाः।	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning Outcomes (CLO))	<ul style="list-style-type: none"> ➤ वास्तोः उत्पत्तिं स्वरूपञ्च ज्ञास्यन्ति। ➤ भूपरीक्षणं, भेदादिज्ञानं तथा च पिण्डसाधनं कर्तुं सक्षमाः भविष्यन्ति। ➤ विविधगृहप्रवेशान्, दकार्गलं वाटिकारोपणञ्च कर्तुं निपुणाः भविष्यन्ति।	
6.	क्रेडिटमानम्	5 क्रेडिट	
7.	पूर्णांकाः-	अधिकतमाङ्काः- 100	न्यूनतमोत्तीर्णांकाः-35

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु

व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं पञ्चकालांशाः)

संपूर्णव्याख्यानकालः षष्टिहोरात्मकः (60)

एककः	विषयः	अङ्काः
01	आदितः जागृतादि भूमिज्ञानपर्यन्तम्	12
02	तडागादिखननयोगतः ग्रहाणामंशेशविधिपर्यन्तम्	12
03	पिण्डाद् द्रव्यानयनप्रकारतः गृहाणां प्रमाणपर्यन्तम्	12
04	ब्राह्मणादीनां पञ्चविधगृहनिर्माणविधानतः शुभनक्षत्राणि पर्यन्तम्	12
05	वृक्षारोपणप्रयोजनतः समाप्तिपर्यन्तम्	12

भाग स- अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि

पाठ्यपुस्तकानि, संदर्भग्रंथाः, अन्यसंसाधनानि

अनुशंसित सहायकपुस्तकानि/ग्रंथाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-

सन्दर्भग्रन्थः -

1. बृहद्वास्तुमाला, (श्रीब्रह्मानन्दत्रिपाठी) चौखम्भासुरभारतीप्रकाशनम्, वाराणसी, 2210011

साहाय्यग्रन्थाः -

1. वास्तुरत्नाकरः, चौखम्भासुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी, 2210011

ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

अनुशासित-समकक्ष:-ऑनलाईन-पाठ्यक्रम:-

1- Sanskrit.inira.fr/

2. learnsanskrit.cc/index

3.sanskrit.samskrutam.com

4.swayam.gov.in

भाग- द अनुशासितमूल्याङ्कनविधि:

पूर्णाङ्काः 100

सतत-व्यापकमूल्यांकनाङ्काः(CCE): 40

विश्वविद्यालयीय परीक्षा(UE):60

समयः: 03:00घण्टात्मकम्

आन्तरिकमूल्यांकनम् सततव्यापकमूल्यांकनम् (CCE):	Assignment/प्रस्तुतिकरणम्	पूर्णाङ्काः:40
आकलनम् : विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभाग अ –पञ्चबहूविकल्पीयाः	5×1=5
	अनुभाग ब –पञ्चलघूत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंद्विशतशब्दाः) (200)	5×3=15
	अनुभाग स –पञ्चदीर्घोत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंपञ्चशतशब्दाः) (500)	5×8=40 पूर्णाङ्काः:-60
	योगः	100

विभागाध्यक्ष

ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

स्नातकोत्तरोपाधिपाठ्यक्रमः
(विकल्पाधारितक्रेडिटपद्धतिः)
C.B.C.S
आचार्य-फलितज्योतिषम्
(Programme Code – AC-FJY)
द्वितीयसत्रार्द्धः

भाग-अ परिचयः

1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः-CC4	विषयकूटः - VVFJ-204	सत्रम्- 2022-2023
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	संहिताशास्त्रम् (चतुर्थप्रश्नपत्रम्)	
3.	पाठ्यक्रमस्यप्रकारः (कोर कोर्स/ इलेक्टिव)	मुख्यविषयः(Core Course)	
4.	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (If any)	विश्वविद्यालयानुदानायोग-नवदेहलीद्वारा प्राप्तमान्यताविश्वविद्यालयस्य संस्थानस्य वास्नातकपरीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णाः वा प्रवेष्टुमर्हाः	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning Outcomes (CLO)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ भूकम्पादिवैज्ञानिकविषयान् ज्ञास्यन्ति। ➤ त्रिविधोत्पातानां, परिवेषादिनां ज्ञानं कर्तुं सक्षमाः भविष्यन्ति। ➤ प्रासाद-प्रतिमा-रत्नादिविषये ज्योतिषदृशा विषयज्ञानं कर्तुं निपुणाः भविष्यन्ति। 	
6.	क्रेडिटमानम्	5 क्रेडिट	
7.	पूर्णांकाः-	अधिकतमाङ्काः- 100	न्यूनतमोत्तीर्णांकाः-35

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु

व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं पञ्चकालांशाः)
संपूर्णव्याख्यानकालः षष्टिहोरात्मकः (60)

एककः	विषयः	अङ्काः
01	30 सन्ध्यालक्षणाध्यायः, 31 दिग्दाहलक्षणाध्यायः, 32 भूकम्पलक्षणाध्यायः, 33 उल्कालक्षणाध्यायः, 34 परिवेषलक्षणाध्यायः, 35 इन्द्रायुधलक्षणाध्यायः	12
02	40 सस्यजातकाध्यायः, 41 द्रव्यनिश्चयाध्यायः, 42 अर्धकाण्डाध्यायः, 46 उत्पाताध्यायः	12
03	51 अङ्गविद्याध्यायः, 52 पिटकलक्षणाध्यायः, 53 वास्तुविद्याध्यायः	12
04	56 प्रासादलक्षणाध्यायः, 58 प्रतिमालक्षणाध्यायः, 80 रत्नपरीक्षाध्यायः, 81 मुक्तालक्षणाध्यायः	12
05	86 शाकुनाध्यायः, 88 विरुताध्यायः, 89 श्वचक्राध्यायः, 95 वायसविरुताध्यायः	12

भाग स- अनुशासिताध्ययनसंसाधनानि

पाठ्यपुस्तकानि, संदर्भग्रंथाः, अन्यसंसाधनानि

विभागाध्यक्ष
ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

अनुशंसित सहायकपुस्तकानि/ग्रंथाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-

सन्दर्भग्रन्थः -

1. बृहत्संहिता, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी, 2210011

साहाय्यग्रन्थाः -

1. बृहज्जातकम्, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी, 2210011

अनुशंसित-समकक्षः-ऑनलाईन-पाठ्यक्रमः-

1- Sanskrit.inira.fr/

2. learnsanskrit.cc/index

3.sanskrit.samskrutam.com

4.swayam.gov.in

भाग- द अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः

पूर्णाङ्काः 100

सतत-व्यापकमूल्यांकनाङ्काः(CCE): 40

विश्वविद्यालयीय परीक्षा(UE):60

समयः: 03:00घण्टात्मकम्

आन्तरिकमूल्यांकनम् सततव्यापकमूल्यांकनम् (CCE):	Assignment/प्रस्तुतिकरणम्	पूर्णाङ्काः:-40
आकलनम् : विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभाग अ -पञ्चबहूविकल्पीयाः	5×1=5
	अनुभाग ब -पञ्चलघूत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकद्विशतशब्दाः) (200)	5×3=15
	अनुभाग स -पञ्चदीर्घोत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकपञ्चशतशब्दाः) (500)	5×8=40 पूर्णाङ्काः:-60
	योगः	100

14/08/2024
ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

आचार्य-सत्रार्द्धपरीक्षापाठ्यक्रमः

(Programme Code – AC-FJY)

(नियमितच्छात्राणां कृते)

तृतीयसत्रार्द्धः

2022-23

महर्षिपाणिनिसंस्कृतवैदिकविश्वविद्यालयः

देवासमार्गः, उज्जयिनी (म.प्र.) 456010 दूरभाषः - (0734) 2526044, दूरप्रेषः - (0734) 2524845

अणुसङ्केतः - regpsvtmp@rediffmail.com, अन्तर्जालपुटम् - www.mpsvvujain.org

ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

स्नातकोत्तरपरीक्षा पाठ्यक्रमः
 आचार्यफलितज्योतिषम्
 (Programme Code – AC-FJY)
 (सी.बी.सी.एस.)
 परीक्षा-योजना
 तृतीयसत्रार्द्धः

विषयकूटः	पाठ्यक्रम-कूटः	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	पाठ्यक्रमस्य क्रेडिटमानम्	प्रतिसप्ताह-अध्ययनहोरा	बाह्य परीक्षा	आन्तरिक-मूल्यांकनम्	पूर्णांकः
VVFJ301	CC 1	ज्योतिर्विज्ञानम्	05	5Hrs	60	40	100
VVFJ302	CC 2	फलितविधानम्	05	5Hrs	60	40	100
VVFJ303	CC 3	होराशास्त्रम्	05	5Hrs	60	40	100
VVFJ304	CC 4	सामुद्रिकं स्वरशास्त्रञ्च	05	5Hrs	60	40	100
VVNY 301	EC नव्यव्याकरणम्	वाक्यपदियम्	05	5Hrs	60	40	100
VVYS 304	EC शुक्लयजुर्वेदः	शुक्लयजुर्वेदः					
VVS 304	EC साहित्यम्	नाट्यशास्त्रम्					
	CS(I)	सम्प्रेषण कौशलः (Communication skills)/परियोजना कार्य	03	3Hrs	-----	60	60
	GD(I)	समूहचर्चा (प्रायोगिकम्) (GROUP DISCUSSION)	02	2Hrs	-----	40	40
		योगाङ्काः	30	30			600

Note-

CORE COURSE (CC),
 ELECTIVE COURSE (EC) ,
 Communication skills (CS),
 GROUP DISCUSSION (GD)

1. विषयसमूहः CC1, CC2, CC3, CC4, अनिवार्यः वर्तन्ते
2. विषयसमूहः EC, अत्र स्वेच्छया कश्चिदेको विषयः स्वीकर्तव्यः।
3. संचारकौशलः(कम्प्यूनिकेशनस्किल्स) तथा सामूहिकपरिचर्चा (ग्रुप डिस्कशन) सर्वेषां कृते अनिवार्यम्।

ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभागः
 महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
 उज्जैन (म.प्र.)

स्नातकोत्तरोपाधिपाठ्यक्रमः
(विकल्पाधारितक्रेडिटपद्धतिः)

C.B.C.S

आचार्य-फलितज्योतिषम्

(Programme Code – AC-FJY)

तृतीयसत्रार्द्धः

भाग-अ परिचयः

1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः-CC1	विषयकूटः - VVFJ-301	सत्रम्- 2022-2023
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	ज्योतिर्विज्ञानम् (प्रथमप्रश्नपत्रम्)	
3.	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (कोर कोर्स/ इलेक्टिव)	मुख्यविषयः:(Core Course)	
4.	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (If any)	विश्वविद्यालयानुदानायोग-नवदेहलीद्वारा प्राप्तमान्यताविश्वविद्यालयस्य संस्थानस्य वास्नातकपरीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णाः वा प्रवेष्टुमर्हाः।	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning Outcomes (CLO))	<ul style="list-style-type: none"> ➤ खगोलस्याध्ययनेन ग्रहादीणां दर्शने सक्षमाः भविष्यन्ति। ➤ वेधशालायां प्रयोगं कर्तुं सिद्धाः भविष्यन्ति। ➤ प्राचीनार्वाचीनखगोलविज्ञाने तुलनात्मकमध्ययने कुशलाः भविष्यन्ति।	
6.	क्रेडिटमानम्	5 क्रेडिट	
7.	पूर्णांकाः-	अधिकतमाङ्काः- 100	न्यूनतमोत्तीर्णांकाः-35

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु

व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं पञ्चकालांशाः)

संपूर्णव्याख्यानकालःषष्टिहोरात्मकः(60)

एककः	विषयः	अङ्काः
01	अ.01 खगोलः, अ.02 पृथ्वी, कालविभागश्च	12
02	अ.03 चन्द्रः, अ.04 ग्रहणः, आच्छादनं सङ्क्रमणञ्च, अ.05 सूर्यः	12
03	अ.06 ग्रहविषयकसिद्धान्ताः अ.07 ग्रहाः, अ.08 नक्षत्राणि	12
04	अ.09 वेधशाला, अ.10 नक्षत्रमण्डलः, अ.11 नक्षत्राणि	12
05	अ.12 द्विक-विकारीनक्षत्राणि, अ.13 नक्षत्रसस्तबक-नीहारिका, अ. 14 आकाशगङ्गासंस्थानानि, अ.15 अत्याकाशगङ्गासंस्थान्, अ.16 सृष्टिः	12

भाग स- अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि

पाठ्यपुस्तकानि, संदर्भग्रंथाः, अन्यसंसाधनानि

अनुशंसित सहायकपुस्तकानि/ग्रंथाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-

सन्दर्भग्रन्थः –अर्वाचीनज्योतिर्विज्ञानम्, सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय, वाराणसी

विभागाध्यक्ष
ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

अनुशासित-समकक्ष:-ऑनलाईन-पाठ्यक्रम:-

1- Sanskrit.inira.fr/

2. learnsanskrit.cc/index

3.sanskrit.samskrutam.com

4.swayam.gov.in

भाग- द अनुशासितमूल्याङ्कनविधि:

पूर्णाङ्काः 100

सतत-व्यापकमूल्यांकनाङ्काः(CCE): 40

विश्वविद्यालयीय परीक्षा(UE):60

समयः: 03:00घण्टात्मकम्

आन्तरिकमूल्यांकनम् सततव्यापकमूल्यांकनम् (CCE):	Assignment/प्रस्तुतिकरणम्	पूर्णाङ्काः:-40
आकलनम् : विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभाग अ -पञ्चबहूविकल्पीयाः	5×1=5
	अनुभाग ब -पञ्चलघूत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंद्विशतशब्दाः) (200)	5×3=15
	अनुभाग स -पञ्चदीर्घोत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंपञ्चशतशब्दाः) (500)	5×8=40 पूर्णाङ्काः:-60
	योगः	100

उद्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

स्नातकोत्तरोपाधिपाठ्यक्रमः
(विकल्पाधारितक्रेडिटपद्धतिः)
C.B.C.S
आचार्य-फलितज्योतिषम्
(Programme Code – AC-FJY)
तृतीयसत्रार्द्धः
भाग-अ परिचयः

1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः-CC2	विषयकूटः - VVFJ-302	सत्रम्- 2022-2023
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	फलितविधानम् (द्वितीयप्रश्नपत्रम्)	
3.	पाठ्यक्रमस्यप्रकारः (कोर कोर्स/ इलेक्टिव)	मुख्यविषयः:(Core Course)	
4.	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (If any)	विश्वविद्यालयानुदानायोग-नवदेहलीद्वारा प्राप्तमान्यताविश्वविद्यालयस्य संस्थानस्य वास्नातकपरीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णाः वा प्रवेष्टुमर्हाः।	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning Outcomes (CLO))	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ज्योतिषशास्त्रे वर्णितारिष्टारिष्टभङ्गादि योगानां लक्षणानि ज्ञास्यन्ति। ➤ राजयोगादीनां ज्ञानं प्राप्स्यन्ते। ➤ गजकेसर्यादिप्रमुखयोगानां कुण्डली माध्यमेन लक्षणानि फलञ्च कर्तुं निपुणाः भविष्यन्ति। 	
6.	क्रेडिटमानम्	5 क्रेडिट	
7.	पूर्णांकाः-	अधिकतमाङ्काः- 100	न्यूनतमोत्तीर्णांकाः-35
भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं पञ्चकालांशाः) संपूर्णव्याख्यानकालः षष्टिहोरात्मकः (60)			
एककः	विषयः		अङ्काः
01	वियोनिजन्माध्यायः		12
02	अरिष्टाध्यायः		12
03	जातकभङ्गाध्यायः		12
04	राजयोगाध्याये आदितः लम्नाधियोगफलपर्यन्तम्		12
05	राजयोगाध्याये गजकेसरीयोगतः समाप्तिपर्यन्तम्		12
भाग स- अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि			
पाठ्यपुस्तकानि, संदर्भग्रंथाः, अन्यसंसाधनानि			

विभागाध्यक्ष
ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

अनुशंसित सहायकपुस्तकानि/ग्रंथाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-

सन्दर्भग्रन्थः -

1.जातकपारिजातः, व्याख्याकारः - कपिलेश्वरशास्त्री, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी।

साहाय्यग्रन्थाः -

1.जातकपारिजातः, डॉ. हरिशङ्करपाठकः, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी, 221001।

अनुशंसित-समकक्षः-ऑनलाईन-पाठ्यक्रमः-

1- Sanskrit.inira.fr/

2. learnsanskrit.cc/index

3.sanskrit.samskrutam.com

4.swayam.gov.in

भाग- द अनुशंसितमूल्याङ्कनविधिः

पूर्णाङ्काः 100

सतत-व्यापकमूल्यांकनाङ्काः(CCE): 40

विश्वविद्यालयीय परीक्षा(UE):60

समयः: 03:00घण्टात्मकम्

आन्तरिकमूल्यांकनम् सततव्यापकमूल्यांकनम् (CCE):	Assignment/प्रस्तुतिकरणम्	पूर्णाङ्काः-40
आकलनम् : विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभाग अ -पञ्चबहूविकल्पीयाः	5×1=5
	अनुभाग ब -पञ्चलघूत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकद्विशतशब्दाः) (200)	5×3=15
	अनुभाग स -पञ्चदीर्घोत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकपञ्चशतशब्दाः) (500)	5×8=40 पूर्णाङ्काः-60
	योगः	100

विभागाध्यक्ष

ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (भ.प्र.)

स्नातकोत्तरोपाधिपाठ्यक्रमः
(विकल्पाधारितक्रेडिटपद्धतिः)
C.B.C.S
आचार्य-फलितज्योतिषम्
(Programme Code – AC-FJY)
तृतीयसत्रार्द्धः

भाग-अ परिचयः

1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः-CC3	विषयकूटः - VVFJ-303	सत्रम्- 2022-2023
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	होराशास्त्रम् (तृतीयप्रश्नपत्रम्)	
3.	पाठ्यक्रमस्यप्रकारः (कोर कोर्स/ इलेक्टिव)	मुख्यविषयः:(Core Course)	
4.	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (If any)	विश्वविद्यालयानुदानायोग-नवदेहलीद्वारा प्राप्तमान्यताविश्वविद्यालयस्य संस्थानस्य वास्नातकपरीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णाः वा प्रवेष्टुमर्हाः	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning Outcomes (CLO)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ भावाश्रितफलकथने सक्षमाः भविष्यन्ति। ➤ आयुरोनिर्णयञ्च कर्तुं सिद्धाः भविष्यन्ति। ➤ अष्टकवर्गगोचरफलञ्च ज्ञातुं कुशलाः भविष्यन्ति। 	
6.	क्रेडिटमानम्	5 क्रेडिट	
7.	पूर्णांकाः-	अधिकतमाङ्काः- 100	न्यूनतमोत्तीर्णांकाः-35

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु

व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं पञ्चकालांशाः)
संपूर्णव्याख्यानकालः षष्टिहोरात्मकः (60)

एककः	विषयः	अङ्काः
01	अ.05 कर्मजीवभेदाध्यायः, अ.06 राजयोगभेदाध्यायः, अ.07 महाराजयोगभेदाध्यायः	12
02	अ.08 भावाश्रयफलभेदाध्यायः, अ.09 राशिफलं, अ.10 कलत्रभावफलं, अ.11 स्त्रीजातकं	12
03	अ.12 पुत्रभावफलभावः 34, अ.13 आयुर्भावः, अ.14 रोगनिर्णयः	12
04	अ.15 भावचिन्ता, अ.16 द्वादशभावफलं, अ.19 दशाफलं, अ.20 अन्तर्दशाफलं	12
05	अ.23 अष्टकवर्गः, अ.24 अष्टकवर्गफलं, अ.26 गोचरफलं	12

भाग स- अनुशंसिताध्ययनसंसाधनानि

पाठ्यपुस्तकानि, संदर्भग्रंथाः, अन्यसंसाधनानि

अनुशंसित सहायकपुस्तकानि/ग्रंथाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-

सन्दर्भग्रन्थः -

1. फलदीपिका, टीकाकार - पं गोपेश कुमार ओझा, मोतीलाल बनारसीदास

ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

अनुशंसित-समकक्ष:-ऑनलाईन-पाठ्यक्रम:-

1- Sanskrit.inira.fr/

2. learnsanskrit.cc/index

3.sanskrit.samskrutam.com

4.swayam.gov.in

भाग- द अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि:

पूर्णाङ्काः 100

सतत-व्यापकमूल्यांकनाङ्काः(CCE): 40

विश्वविद्यालयीय परीक्षा(UE):60

समयः: 03:00घण्टात्मकम्

आन्तरिकमूल्यांकनम् सततव्यापकमूल्यांकनम् (CCE):	Assignment/प्रस्तुतिकरणम्	पूर्णाङ्काः:-40
आकलनम् : विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभाग अ -पञ्चबहूविकल्पीयाः	5×1=5
	अनुभाग ब -पञ्चलघूत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंद्विशतशब्दाः) (200)	5×3=15
	अनुभाग स -पञ्चदीर्घोत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंपञ्चशतशब्दाः) (500)	5×8=40 पूर्णाङ्काः:-60
	योगः	100

विभागाध्यक्ष

ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
राज्य (म.प्र.)

स्नातकोत्तरोपाधिपाठ्यक्रमः
(विकल्पाधारितक्रेडिटपद्धतिः)
C.B.C.S
आचार्य-फलितज्योतिषम्
(Programme Code – AC-FJY)
तृतीयसत्रार्द्धः

भाग-अ परिचयः

1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः-CC4	विषयकूटः - VVFJ-304	सत्रम्- 2022-2023
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	सामुद्रिकं स्वरशास्त्रञ्च (चतुर्थप्रश्नपत्रम्)	
3.	पाठ्यक्रमस्यप्रकारः (कोर कोर्स/ इलेक्टिव)	मुख्यविषयः:(Core Course)	
4.	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (If any)	विश्वविद्यालयानुदानायोग-नवदेहलीद्वारा प्राप्तमान्यताविश्वविद्यालयस्य संस्थानस्य वास्नातकपरीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णाः वा प्रवेष्टुमर्हाः।	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning Outcomes (CLO))	<ul style="list-style-type: none"> ➤ हस्तरेखादिज्ञाने सक्षमाः भविष्यन्ति। ➤ अङ्गलक्षणादिभिः फलकर्तुं सिद्धाः भविष्यन्ति। ● स्वरशास्त्ररीत्या फलकथने कुशलाः भविष्यन्ति 	
6.	क्रेडिटमानम्	5 क्रेडिट	
7.	पूर्णांकाः-	अधिकतमाङ्काः- 100	न्यूनतमोत्तीर्णांकाः-35

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु

व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं पञ्चकालांशाः)
संपूर्णव्याख्यानकालः षष्टिहोरात्मकः (60)

एककः	विषयः	अङ्काः
01	सामुद्रिकरहस्ये पूर्वार्धे आदितः नखशिखवर्णनपर्यन्तम्	12
02	पूर्वार्धे शशकलक्षणतः उत्तरार्धे आयुरेखाफलपर्यन्तम्	12
03	उत्तरार्धे मातृरेखा विचारतः समाप्तिपर्यन्तम्	12
04	पञ्चस्वराः अ.01 त्रिपताकीचक्रविचाराध्याय तः अ.02 आयुर्दायविचाराध्यायः कथितस्वरफलपर्यन्तम्	12
05	दशास्वरतः समाप्तिपर्यन्तम्	12

भाग स- अनुशासिताध्ययनसंसाधनानि

पाठ्यपुस्तकानि, संदर्भग्रंथाः, अन्यसंसाधनानि

अनुशासित सहायकपुस्तकानि/ग्रंथाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-

सन्दर्भग्रन्थः -

1. सचित्रसामुद्रिकरहस्यम्, ज्येतिषप्रकाशनम्, चौक (चित्रा के सामने) वाराणसी, 221001।
2. पञ्चस्वराः, डॉ. सत्येन्द्रमिश्र, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन।

विभागाध्यक्ष
संस्कृत एवं ज्योतिषविज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

अनुशंसित-समकक्ष:-ऑनलाईन-पाठ्यक्रम:-

1- Sanskrit.inira.fr/

2. learnsanskrit.cc/index

3.sanskrit.samskrutam.com

4.swayam.gov.in

भाग- द अनुशंसितमूल्याङ्कनविधि:

पूर्णाङ्काः 100

सतत-व्यापकमूल्यांकनाङ्काः (CCE): 40

विश्वविद्यालयीय परीक्षा(UE):60

समयः: 03:00घण्टात्मकम्

आन्तरिकमूल्यांकनम् सततव्यापकमूल्यांकनम् (CCE):	Assignment/प्रस्तुतिकरणम्	पूर्णाङ्काः:40
आकलनम् : विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभाग अ –पञ्चबहूविकल्पीयाः	5×1=5
	अनुभाग ब –पञ्चलघूत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकद्विशतशब्दाः) (200)	5×3=15
	अनुभाग स –पञ्चदीर्घोत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकपञ्चशतशब्दाः) (500)	5×8=40 पूर्णाङ्काः:-60
	योगः	100

दिभागाध्यक्ष

ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
सज्जन (म.प्र.)

आचार्य-सत्रार्द्धपरीक्षापाठ्यक्रमः

(Programme Code – AC-FJY)

(नियमितच्छात्राणां कृते)

चतुर्थसत्रार्द्धः

2022-23

महर्षिपाणिनिसंस्कृतवैदिकविश्वविद्यालयः

देवासमार्गः, उज्जयिनी (म.प्र.) 456010 दूरभाषः- (0734) 2526044, दूरप्रेषः- (0734) 2524845

अणुसङ्केतः - regpsvtmp@rediffmail.com, अन्तर्जालपुटम्- www.mpsvujjain.org

उद्योतिष एवं उद्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

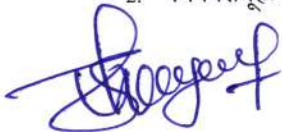
स्नातकोत्तरपरीक्षा पाठ्यक्रमः
आचार्यफलितज्योतिषम्
(Programme Code – AC-FJY)
(सी.बी.सी.एस.)
परीक्षा-योजना
चतुर्थसत्रार्द्धः

विषयकूटः	पाठ्यक्रम-कूटः	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	पाठ्यक्रमस्य क्रेडिटमानम्	प्रतिसप्ताह-अध्ययनहोरा	बाह्य परीक्षा	आन्तरिक-मूल्यांकनम्	पूर्णांकः
VVFJ401	CC 1	जातकशास्त्रम्	05	5Hrs	60	40	100
VVFJ402	CC 2	देववास्तुविधानम्	05	5Hrs	60	40	100
VVFJ403	CC 3	फलितविधानम्	05	5Hrs	60	40	100
VVFJ404	CC 4	कृषिज्योतिषम्	05	5Hrs	60	40	100
VVNY401	EC नव्यव्याकरणम्	वाक्यपदीयम्	05	5Hrs	60	40	100
VVSY403	EC शुक्लयजुर्वेदः	शुक्लयजुर्वेदः					
VVSS404	EC साहित्यम्	नाट्यशास्त्रम्					
	CS(I)	सम्प्रेषणकौशलः (Communication skills)/लघुशोध प्रबन्ध	03	3Hrs	-----	60	60
	GD(I)	समूहचर्चा (प्रायोगिकम्) (GROUP DISCUSSION)	02	2Hrs	-----	40	40
		योगाङ्काः	30	30	300	200	600

Note-

CORE COURSE (CC),
ELECTIVE COURSE (EC) ,
Communication skills (CS),
GROUP DISCUSSION (GD)

1. विषयसमूहः CC1, CC2, CC3, CC4, अनिवार्यः वर्तन्ते
2. विषयसमूहः EC, अत्र स्वेच्छया कश्चिदेको विषयः स्वीकर्तव्यः।

ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

स्नातकोत्तरोपाधिपाठ्यक्रमः
(विकल्पाधारितक्रेडिटपद्ध)
C.B.C.S
आचार्य-फलितज्योतिषम्
(Programme Code – AC-FJY)
चतुर्थसत्रार्द्धः

भाग-अ परिचयः

1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः-CC1	विषयकूटः - VVFJ-401	सत्रम्- 2022-2023
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	जातकशास्त्रम् (प्रथमप्रश्नपत्रम्)	
3.	पाठ्यक्रमस्यप्रकारः (कोर कोर्स/ इलेक्टिव)	मुख्यविषयः:(Core Course)	
4.	पूर्वपिक्षा (Pre-requisite) (If any)	विश्वविद्यालयानुदानायोग-नवदेहलीद्वारा प्राप्तमान्यताविश्वविद्यालयस्य संस्थानस्य वास्नातकपरीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णाः वा प्रवेष्टुमर्हाः।	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning Outcomes (CLO)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ पलभा-लम्नादिसाधने निपुणाः भविष्यन्ति। ➤ ग्रहाणां बलाबलज्ञानं करिष्यन्ति। ➤ विविधयोगान् ज्ञास्यन्ति आयुर्दायसाधने च कुशलाः भविष्यन्ति। 	
6.	क्रेडिटमानम्	5 क्रेडिट	
7.	पूर्णांकाः-	अधिकतमाङ्काः- 100	न्यूनतमोत्तीर्णांकाः-35
भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं पञ्चकालांशाः)			
संपूर्णव्याख्यानकालः षष्टिहोरात्मकः (60)			
एककः	विषयः		अङ्काः
01	अ.05 लम्नाध्यायः, अ.07 षोडशवर्गाध्यायः, अ.09 राशिदृष्टिकथनाध्यायः, अ.11 अरिष्टविवेचनाध्यायः, अ.12 अरिष्टभङ्गाध्यायः		12
02	अ.27 अप्रकाशयग्रहफलाध्यायः, अ.28 ग्रहस्पष्टदृष्टिविवेचनाध्यायः, अ.29 स्पष्टबलाध्यायः, अ.30 इष्टकष्टाध्यायः, अ.31 पदाध्यायः, अ.32 उपपदाध्यायः		12
03	अ.36 योगकारकाध्यायः, 37. नाभसयोगाध्यायः, अ.38 विविधयोगाध्यायः, अ.39 चन्द्रयोगाध्यायः, अ.45 आयुर्दायाध्यायः		12
04	मान्द्यब्दादिफलाध्यायेजन्मनक्षत्रफलपर्यन्तम्		12
05	मान्द्यब्दादिफलाध्याये द्वादशराशिजन्फलतः समाप्तिपर्यन्तम्		12
भाग स- अनुशासिताध्ययनसंसाधनानि			
पाठ्यपुस्तकानि, संदर्भग्रंथाः, अन्यसंसाधनानि			

ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

अनुशासित सहायकपुस्तकानि/ग्रंथाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-

सन्दर्भग्रन्थः -

1. बृहत्पाराशरहोराशास्त्रम्, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी, 221001।
2. जातकपारिजातः, व्याख्याकारः - कपिलेश्वरशास्त्री, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी।

साहाय्यग्रन्थाः -

1. बृहत्पाराशरहोराशास्त्रम्, रञ्जनपब्लिकेशन्स, 16, अन्सारी रोड, दरियागंज, नई दिल्ली।

अनुशासित-समकक्षः-ऑनलाईन-पाठ्यक्रमः-

- 1- Sanskrit.inira.fr/
2. learnsanskrit.cc/index
3. sanskrit.samskrutam.com
4. swayam.gov.in

भाग- द अनुशासितमूल्याङ्कनविधिः

पूर्णाङ्काः 100

सतत-व्यापकमूल्यांकनाङ्काः(CCE): 40

विश्वविद्यालयीय परीक्षा(UE):60

समयः: 03:00घण्टात्मकम्

आन्तरिकमूल्यांकनम् सततव्यापकमूल्यांकनम् (CCE):	Assignment/प्रस्तुतिकरणम्	पूर्णाङ्काः:-40
आकलनम्: विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभाग अ -पञ्चबहूविकल्पीयाः	5×1=5
	अनुभाग ब -पञ्चलघूत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंद्विशतशब्दाः) (200)	5×3=15
	अनुभाग स -पञ्चदीर्घोत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंपञ्चशतशब्दाः) (500)	5×8=40 पूर्णाङ्काः:-60
	योगः	100

ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

स्नातकोत्तरोपाधिपाठ्यक्रमः
(विकल्पाधारितक्रेडिटपद्धतिः)
C.B.C.S
आचार्य-फलितज्योतिषम्
(Programme Code – AC-FJY)
चतुर्थसत्रार्द्धः

भाग-अ परिचयः

1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः:-CC2	विषयकूटः - VVFJ-402	सत्रम्- 2022-2023
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	देववास्तुविधानम् (द्वितीयप्रश्नपत्रम्)	
3.	पाठ्यक्रमस्यप्रकारः (कोर कोर्स/ इलेक्टिव)	मुख्यविषयः:(Core Course)	
4.	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (If any)	विश्वविद्यालयानुदानायोग-नवदेहलीद्वारा प्राप्तमान्यताविश्वविद्यालयस्य संस्थानस्य वास्नातकपरीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णाः वा प्रवेष्टुमर्हाः।	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning Outcomes (CLO)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ वास्तोः मूलभूतसिद्धान्तानां परिज्ञानं करिष्यन्ति। ➤ देवप्रतिमास्थापनामुखादिन्यासे सिद्धाः भविष्यन्ति। ➤ वास्तोः जीर्णोद्धारं निपुणाः भविष्यन्ति। 	
6.	क्रेडिटमानम्	5 क्रेडिट	
7.	पूर्णांकाः:-	अधिकतमाङ्काः:- 100	न्यूनतमोत्तीर्णांकाः:-35
भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु			
व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं पञ्चकालांशाः) संपूर्णव्याख्यानकालः षष्टिहोरात्मकः (60)			
एककः	विषयः		अङ्काः
01	सामान्यसिद्धान्ताः मनुष्यालयचन्द्रिका- अ.01 भूपरिक्षापरिग्रहः, अ.02 दिङ्निर्णयादिशुभवीथीपरिग्रहवास्तुदेवतानिर्णयः		12
02	अ.03 मानभेदयोन्यायव्ययादिनिर्णयः, अ.04 गृहाणामिष्टदीर्घविस्तारशालाभेदादिनिर्णयः		12
03	प्रासादमण्डनम्- अ.01 मिश्रकलक्षणम् श्लो. एकादशतः (11तः) समाप्तिपर्यन्तम्, अ.02 जगतीदृष्टिदोषायतनाधिकारः श्लो.27 तः समाप्तिपर्यन्तम्		12
04	प्रासादमण्डनम्- अ.04 प्रतिमादृष्टिस्थानशिखरध्वजकलशलक्षणाधिकारः		12
05	प्रासादमण्डनम्- अ.08 जीर्णोद्धारविधिसोषादेवपुरराजपुराणमण्डपस्य दिङ्निर्देशादि		12

विभागाध्यक्ष
ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

भाग स- अनुशासिताध्ययनसंसाधनानि

पाठ्यपुस्तकानि, संदर्भग्रंथाः, अन्यसंसाधनानि

अनुशासित सहायकपुस्तकानि/ग्रंथाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-

सन्दर्भग्रन्थः -

1. प्रासादमण्डनम्, डॉ. श्रीकृष्ण जुगनू, परिमल पब्लिकेशन, दिल्ली।
2. मनुष्यालयचन्द्रिका, डॉ. शैलजा पाण्डेय, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशनम्, वाराणसी।

अनुशासित-समकक्षः-ऑनलाईन-पाठ्यक्रमः-

- 1- Sanskrit.inira.fr/
2. learnsanskrit.cc/index
3. sanskrit.samskrutam.com
4. swayam.gov.in

भाग- द अनुशासितमूल्याङ्कनविधिः

पूर्णाङ्काः 100

सतत-व्यापकमूल्यांकनाङ्काः (CCE): 40

विश्वविद्यालयीय परीक्षा(UE):60

समयः: 03:00घण्टात्मकम्

आन्तरिकमूल्यांकनम् सततव्यापकमूल्यांकनम् (CCE):	Assignment/प्रस्तुतिकरणम्	पूर्णांकः:40
आकलनम् : विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभाग अ -पञ्चबहूविकल्पीयाः	5×1=5
	अनुभाग ब -पञ्चलघूत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकं द्विशतशब्दाः) (200)	5×3=15
	अनुभाग स -पञ्चदीर्घोत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकं पञ्चशतशब्दाः) (500)	5×8=40 पूर्णाङ्काः:-60
	योगः	100

ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

स्नातकोत्तरोपाधिपाठ्यक्रमः
(विकल्पाधारितक्रेडिटपद्धतिः)
C.B.C.S
आचार्य-फलितज्योतिषम्
(Programme Code – AC-FJY)
चतुर्थसत्रार्द्धः

भाग-अ परिचयः

1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः-CC3	विषयकूटः - VVFJ-403	सत्रम्- 2022-2023
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	फलितविधानम् (तृतीयप्रश्नपत्रम्)	
3.	पाठ्यक्रमस्य प्रकारः (कोर कोर्स/ इलेक्टिव)	मुख्यविषयः:(Core Course)	
4.	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (If any)	विश्वविद्यालयानुदानायोग-नवदेहलीद्वारा प्राप्तमान्यताविश्वविद्यालयस्य संस्थानस्य वास्नातकपरीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णाः वा प्रवेष्टुमर्हाः।	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning Outcomes (CLO)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ होरास्कन्धस्य विशिष्टज्ञानं प्राप्स्यन्ते। ➤ जन्माङ्गाधारेण विविधयोगानामध्ययनं करिष्यन्ति। ➤ द्वादशभावादीनां फलनिरूपणं कर्तुं सक्षमाः भविष्यन्ति। 	
6.	क्रेडिटमानम्	5 क्रेडिट	
7.	पूर्णांकाः-	अधिकतमाङ्काः- 100	न्यूनतमोत्तीर्णांकाः-35

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु

व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं पञ्चकालांशाः)
संपूर्णव्याख्यानकालः षष्टिहोरात्मकः (60)

एककः	विषयः	अङ्काः
01	सारावली -प्रथमतः पञ्चमाध्यायपर्यन्तम्	12
02	सारावली -षडाध्यायतः दशमोध्यायपर्यन्तम्	12
03	सारावली -एकादशतः चतुर्दशोध्यायपर्यन्तम्, एकविंशोध्यायतः त्रयोविंशोध्यायपर्यन्तम्	12
04	सारावली -पञ्चत्रिंशोध्यायः, सप्तत्रिंशोध्यायः, अष्टत्रिंशोध्यायः	12
05	सारावली -चत्वारिंशोध्यायः, द्विचत्वारिंशोध्यायः	12

भाग स- अनुशासिताध्ययनसंसाधनानि

पाठ्यपुस्तकानि, संदर्भग्रंथाः, अन्यसंसाधनानि

अनुशासित सहायकपुस्तकानि/ग्रंथाः/अन्यपाठ्यसंसाधनानि/पाठ्यसामग्री-

सन्दर्भग्रन्थः - सारावली, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी ।

प्राप्तिस्थानम् - चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी

विभागाध्यक्ष
ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

अनुशासित-समकक्ष:-ऑनलाईन-पाठ्यक्रम:-

1- Sanskrit.inira.fr/

2. learnsanskrit.cc/index

3.sanskrit.samskrutam.com

4.swayam.gov.in

भाग- द अनुशासितमूल्याङ्कनविधि:

पूर्णाङ्काः 100

सतत-व्यापकमूल्यांकनाङ्काः (CCE): 40

विश्वविद्यालयीय परीक्षा(UE):60

समयः: 03:00घण्टात्मकम्

आन्तरिकमूल्यांकनम् सततव्यापकमूल्यांकनम् (CCE):	Assignment/प्रस्तुतिकरणम्	पूर्णांकः:40
आकलनम् : विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभाग अ –पञ्चबहूविकल्पीयाः	5×1=5
	अनुभाग ब –पञ्चलघूत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंद्विशतशब्दाः) (200)	5×3=15
	अनुभाग स –पञ्चदीर्घोत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकंपञ्चशतशब्दाः) (500)	5×8=40 पूर्णाङ्काः:-60
	योगः	100

विभागाध्यक्ष

उद्योतिष एवं उद्योतिर्विज्ञान विभाग

महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय

उज्जैन (म.प्र.)

स्नातकोत्तरोपाधिपाठ्यक्रमः
(विकल्पाधारितक्रेडिटपद्धतिः)
C.B.C.S
आचार्य-फलितज्योतिषम्
(Programme Code – AC-FJY)
चतुर्थसत्रार्द्धः

भाग-अ परिचयः

1.	पाठ्यक्रमस्य कूटः:-CC4	विषयकूटः - VVFJ-404	सत्रम्- 2022-2023
2.	पाठ्यक्रमस्य शीर्षकः	कृषिज्योतिषम् (चतुर्थप्रश्नपत्रम्)	
3.	पाठ्यक्रमस्यप्रकारः (कोर कोर्स/ इलेक्टिव)	मुख्यविषयः:(Core Course)	
4.	पूर्वापेक्षा (Pre-requisite) (If any)	विश्वविद्यालयानुदानायोग-नवदेहलीद्वारा प्राप्तमान्यताविश्वविद्यालयस्य संस्थानस्य वास्नातकपरीक्षोत्तीर्णाः तत्समकक्षपरीक्षोत्तीर्णाः वा प्रवेष्टुमर्हाः।	
5.	पाठ्यक्रमस्य अध्ययनोपलब्धिः (Course Learning Outcomes (CLO)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ भारतीयकृषिपद्धतेः ज्ञानं करिष्यन्ति। ➤ विविधस्थलभेदेन कृषिपद्धतीन् अनुकरणे सक्षमाः भविष्यन्ति। ➤ मुहूर्तादिकृषिप्रक्रियायां कुशलाः भविष्यन्ति। 	
6.	क्रेडिटमानम्	5 क्रेडिट	
7.	पूर्णाकाः:-	अधिकतमाङ्काः:- 100	न्यूनतमोत्तीर्णाकाः:-35

भाग-ब, पाठ्यक्रमस्य विषयवस्तु

व्याख्यानस्य सम्पूर्णसङ्ख्या (प्रतिसप्ताहं पञ्चकालांशाः)
संपूर्णव्याख्यानकालः षष्टिहोरात्मकः (60)

एककः	विषयः	अङ्काः
01	<p>कृषिप्रबन्धन</p> <p>अर्थशास्त्रम्- प्रकरणम् 40/24-(वृष्टिमात्रा, भूमिः, विविधधान्यादीनां संरक्षणविधिः) प्रकरणम् 17/01 कृषिसंरक्षणं शासन-प्रशासनादीनां भूमिका बृहत्संहिता- सस्यजातकाध्यायः- वृष-वृश्चिक सूर्यसङ्क्रान्तयोः शस्यानां शुभाशुभविचारः द्रव्यनिश्चयाध्यायः- राशिसम्बद्धं शस्यफलम् आषाढीयोगाध्यायः शस्यानामुत्पत्ति मूल्यनिर्धारणञ्च</p>	12
02	<p>वृष्टिविचारः</p> <p>बृहत्संहिता- गर्भलक्षणाध्यायः- मेघगर्भ (मेघोत्पत्ति) लक्षणं फलञ्च प्रवर्षणाध्यायः- वृष्टिमापनविधिः सद्योवर्षणाध्यायः- प्रश्नकुण्डली, गोचर शकुनशास्त्र द्वारा वृष्टिज्ञानम् कृषिपाराशरः विविधमासेषु वृष्टिज्ञानम्</p>	12

विभागाध्यक्ष
ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प)

03	<p>भूमिगत जलज्ञानं जलप्रबन्धनञ्च</p> <p>विष्णुधर्मोत्तरपुराणम् 3/296- जलाशयमहत्त्वम्, 3/298- जलसंरक्षणं स्वच्छता च समराङ्गणसूत्रधारः भूमिपरीक्षाध्यायः जाङ्गल- अनूप - साधारणादि भूमिनां लक्षणम् बृहत्संहिता- दकार्गलाध्यायः</p>	12
04	<p>बृहद्वास्तुमाला-</p> <p>कूपादिखननविचार- कूप-तडागादि खनन मुहूर्तः, कूपचक्र, तडागचक्रविचारः अपराजितपृच्छा- सस्यावताराध्यायः</p>	12
05	<p>कृषिप्रबन्धन</p> <p>अर्थशास्त्रम्- प्रकरणम् 40/24-(वृष्टिमात्रा, भूमिः, विविधधान्यादीनां संरक्षणविधिः) प्रकरणम् 17/01 कृषिसंरक्षणं शासन-प्रशासनादीनां भूमिका बृहत्संहिता- सस्यजातकाध्यायः- वृष-वृश्चिक सूर्यसङ्क्रान्तयोः शस्यानां शुभाशुभविचारः द्रव्यनिश्चयाध्यायः- राशिसम्बद्धं शस्यफलम् आषाढीयोगाध्यायः शस्यानामुत्पत्ति मूल्यनिर्धारणञ्च</p>	12

भाग स- अनुशासिताध्ययनसंसाधनानि

पाठ्यपुस्तकानि, संदर्भग्रंथाः, अन्यसंसाधनानि

सन्दर्भग्रन्थाः -

1. कृषिपराशर- पराशर- अनु.&सम्पा.- द्वारकाप्रसाद शास्त्री- चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी, 2003
2. मुहूर्तचिन्तामणि- रामदैवज्ञ- टीका.- केदारदत्त जोशी- मोतीलाल बनारसीदास, वाराणसी, 1979
3. अर्थशास्त्र- कौटिल्य- टीका.- वाचस्पति गौरीला- चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी, 2003
4. बृहत्संहिता- वराहमिहिर- टीका.- अच्युतानन्द झा, चौखम्बा विद्याभवन वाराणसी, 2005
5. विष्णुधर्मोत्तर पुराण- टीका. शिवप्रसाद द्विवेदी- चौखम्बा सुरभारती, वाराणसी, 2016
6. समराङ्गणसूत्रधार- भोजदेव- टीका.- श्रीकृष्ण जुगनू/प्रो. भँवर शर्मा- चौखम्बा संस्कृत सीरीज, वाराणसी, 2017
7. बृहद्वास्तुमाला- रामनिहोर द्विवेदी- सम्पा. डॉ. ब्रह्मानन्द त्रिपाठी, चौखम्बा सुरभारती, वाराणसी, 2012
8. अपराजितपृच्छा- टीका.- श्रीकृष्ण जुगनू/प्रो. भँवर शर्मा- परिमल प्रकाशन, दिल्ली, 2011
9. नरपतिजयचर्यास्वरोदय- नरपति- सम्पा. डॉ. सत्येन्द्र मिश्र- चौखम्बा सुरभारती, वाराणसी, 2009
10. वराहमिहिर- जल जीवन है- पं ईशानारायण जोशी- स्वराज संस्थान सञ्चालनालय, भोपाल, 2004
11. प्राच्यभारतीयम् ऋतुविज्ञानम्- डा धुनीराम त्रिपाठी- सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय, वाराणसी, 2002
12. आचार्य वराहमिहिर का ज्योतिष में योगदान- डॉ. भोजराज द्विवेदी, रंजन पब्लिकेशन, दिल्ली, 2002

प्राप्तिस्थानम्

चौखम्बासुरभारतीप्रकाशन

विभागाध्यक्ष
ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
उज्जैन (म.प्र.)

अनुशासित-समकक्ष:-ऑनलाईन-पाठ्यक्रम:-

1- Sanskrit.inira.fr/

2. learnsanskrit.cc/index

3.sanskrit.samskrutam.com

4.swayam.gov.in

भाग- द अनुशासितमूल्याङ्कनविधि:

पूर्णाङ्काः 100

सतत-व्यापकमूल्यांकनाङ्काः(CCE): 40

विश्वविद्यालयीय परीक्षा(UE):60

समयः: 03:00घण्टात्मकम्

आन्तरिकमूल्यांकनम् सततव्यापकमूल्यांकनम् (CCE):	Assignment/प्रस्तुतिकरणम्	पूर्णांकः:40
आकलनम् : विश्वविद्यालयीयपरीक्षा	अनुभाग अ –पञ्चबहूविकल्पीयाः	5×1=5
	अनुभाग ब –पञ्चलघूत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकद्विशतशब्दाः) (200)	5×3=15
	अनुभाग स –पञ्चदीर्घोत्तरीयप्रश्नाः (प्रत्येकपञ्चशतशब्दाः) (500)	5×8=40 पूर्णाङ्काः:-60
	योगः	100

ज्योतिष एवं ज्योतिर्विज्ञान विभाग
महर्षि पाणिनि संस्कृत एवं वैदिक विश्वविद्यालय
राजौन (म.प्र.)